

نقش جهانی‌شدن در توسعه فرهنگی شهر صنعتی اراک

حمیدرضا سلیمانی^۱، فرهاد امام‌جمعه^۲

چکیده

در دنیای متراکم و فشرده امروزی که هویت‌های دیجیتالی به یکدیگر واکنش‌آنی نشان می‌دهند؛ تفکر جهانی‌شدن و توسعه، می‌تواند ملاک‌های مهمی را برای بررسی میزان جهان‌بودگی و درک شهروندان از زیست‌بوم جهانی در حال‌تغییری باشد که به تبلور بازاندیشی و شکل‌گیری بازیگران جدید در ساختار فرهنگی و اجتماعی انجامیده است. از این رو، وفاق و همدلی و میل به تعامل و مشارکت در دنیای متکثر فرهنگی و نگاه چندجانبه‌گرایی به خوبی این امکان را فراهم می‌سازند تا فرد و جامعه از استبداد و حس رقابت‌جویی خصمانه و جزم‌گرایی افراطی بپرهیزند. این پژوهش با هدف دستیابی به نقش جهانی‌شدن در توسعه فرهنگی شهر اراک با بهره‌گیری از تئوری‌های رونالد رابرتسون و مانوئل کاستلز و استفاده از روش‌های کیفی و تکنیک دلفی و نیز روش کمی پیمایشی و تکنیک پرسشنامه حاوی ۲۶ گویه با شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده و پردازش داده‌ها با نرم‌افزار تخصصی آماری انجام شده است. نتایج آزمون پیرسون با اطمینان ۹۹ درصد و سطح خطای کمتر از ۱ درصد نشان داد که پاسخگویان در مجموع ۹ فرضیه آزمون شده، نقش جهانی‌شدن در توسعه فرهنگی جامعه خود را تأیید نمودند. این مقاله نشان می‌دهد در شهر صنعتی اراک شاخص‌هایی چون: تکثر فرهنگی،

۱- دکتری جامعه‌شناسی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران

h.solemani95@iau-arak.ac.ir

۲- دانشیار گروه علوم اجتماعی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران (نویسنده مسؤل)

f-emamjomeh@iau-arak.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۳۰

تاریخ وصول: ۹۹/۱۱/۱۵

بازاندیشی جهانی و جهان‌بودگی وضعیت مناسب‌تری به نسبت وفاق، برخورداری و ابداع فرهنگی و همچنین فضا و مکان در فرایندهای پویای جامعه شهری دارند.

واژه‌های کلیدی: جهانی شدن، توسعه، فرهنگ، شهر صنعتی اراک.

مقدمه

با رشد روزافزون رسانه‌های جمعی و شبکه‌های ارتباطی، دامنه‌ی وسیعی از اطلاعات و آگاهی‌های گوناگونی از سراسر جهان، دست‌به‌دست شده و از سوی کاربران تحلیل، بهره‌برداری و توزیع مجدد قرار می‌گیرند. در سده‌ها و دهه‌های پیشین، متفکران و اندیشمندان به گردآوری و بیان ارزش‌ها و باورها پرداختند؛ اما در عصر حاضر به مدد تکنولوژی‌های ارتباطی و رسانه‌ای، دستاوردهای فرهنگی و اندیشه‌ای انسان، در حال بازتوزیع، بازاندیشی و بازآفرینی قرار گرفته‌اند. این ارزش‌ها نیستند که در حال تکاپو برای افزایش قرابت و همگرایی‌اند، بلکه این وجود نامرئی و اندیشه بلندپرواز تک‌تک انسان‌های معاصر در جهان‌های به‌هم‌پیوسته است که از لابه‌لای امواج یکدیگر را جذب، درک، بازاندیشی و توزیع مجدد می‌کنند. تا علاوه بر نگاه‌داری نمادها و ارزش‌های بومی و محلی، ساخت‌های مدرن جهان فرهنگی را بنا نهند که آیندگان، از برآیند آن به زیست فرهنگی و اجتماعی مطمئن دست یابند. نگرانی و تلخ‌کامی انسان معاصر از بناهای نامطمئنی است که به دست خود در جهان‌های واقعی و مجازی برای خود و دیگران ساخته و پرداخته است. نمود و بروز این ساخت‌های ذهنی، تئوری‌هایی است که انسان را در حصارهای گوناگون نگاه داشته و انسان در آرزوی رهایی از این حصارها است. این آرزو در گذشته‌های دور کبوترانی بودند که اندیشه‌ها را پرواز می‌دادند و آمال و آرزوها را به واقعیت تبدیل می‌کردند. امروز این امواج پرتلاطم رسانه‌ای است که حصارهای پیدا و ناپیدای جهان‌های فردی و جمعی را درنوردیده تا انسان دوباره به خود و جهان پیرامون خود بیندیشد و بازاندیشانه ارزش‌هایی تازه بیافریند. در دهه‌های

نه‌چندان دور، صنعت فرهنگ همان صنعت چارلی چاپلین در عصر جدید بود که سایه سنگین تبلیغات، تولید و مصرف‌گرایی، جسم و جان انسان معاصر را در لابه‌لای چرخ‌دنده‌های زندگی ماشینی می‌چرخاند و له می‌کند؛ و امروز بهتر از دیروز به دنبال تغییر ارزش‌هایی است که آدمیت انسان را به چالش می‌کشند. آن‌گونه که مانوئل کاستلز و رونالد رابرتسون معتقدند اینترنت، این پرنده‌ی نامرئی، قله‌های بلند، فضا، زمان و مکان را درنور دیده و با خلق فضاهای جدید قدرت تمرکز، خلاقیت و بازان‌دیشی را فراهم نموده و با دسترسی به عرصه‌ی گسترده‌ای از داده‌ها در لحظه و انتشار انبوهی از اندیشه‌ها و نگرش‌ها در لحظه‌ای دیگر حس و تجربه زمان را دگرگون نموده است. انسان عصر نو با خلق مکان‌های مجازی جدید دامنه‌ی نشست‌های بازان‌دیشانه را با سازه‌هایی از ایده‌ها و هویت‌های تازه در باشگاه، فروشگاه، دانشگاه و مدارس و حتی تفرج‌گاه‌های مجازی فراهم کرده است. دنیای معاصر، جهان هم‌افزایی و هم‌گرایی‌هایی است که امید به ساخت شهرهای بدون وحشت و خشونت و کردارهای ناپسند را نوید می‌دهد.

بیان مسأله و اهداف

جامعه شهری اراک به‌عنوان پایتخت صنعتی ایران و چهارمین شهر صنعتی کشور به لحاظ موقعیت جغرافیایی و ساختار اقتصادی توانسته است نیروهای انسانی کارآمد و مجربی را جذب نماید؛ بنابراین گستردگی جمعیت، تنوع فرهنگی و اجتماعی، یکی از بارزترین ویژگی‌های این شهر به‌شمار می‌آید. آداب و رسوم، قومیت، گویش و زبان در ساختار شهری اراک از تنوع و تفاوت فرهنگی برخوردار است. طی دویست سال گذشته مهاجرت از شهرها و روستاهای بزرگ و کوچک کشور موجب افزایش و تنوع فرهنگی و ایجاد هویتی جدید در این شهر گردیده است. ورود تکنولوژی‌های نوپدید امروزی مانند تلفن، موبایل، تلویزیون، ماهواره، اینترنت و شبکه‌های ارتباط جهانی موجب افزایش آگاهی و حس جهان‌بودگی شهروندان (رابرتسون، ۱۳۸۰) با شکل‌گیری ارزش‌ها و هنجارهای نوین گردیده است. این آگاهی فزاینده علاوه بر فوایدی چون: انتقال سریع

اطلاعات، دستیابی سریع به داده‌ها، ایجاد فضاهای دو و چندگانه جدید، افزایش آزادی‌های فردی و موارد دیگر، مسائلی چون افزایش مصرف‌گرایی، کم‌رنگ شدن فرهنگ‌های بومی و محلی و افزایش انتظارات جامعه را به بار آورده است. از جمله عنوان گزارشی قابل ملاحظه و جالب است که «فرهنگ اراک تولدی دوباره می‌خواهد» و در آن بر ضرورت سرمایه‌گذاری در بخش قابل توسعه و نیاز عمومی به سینما در این شهر تأکید می‌شود (حیدری، ۱۳۹۸). باری، جهان معاصر برآیند تعامل جهان واقعی و جهان مجازی (دو جهانی شدن‌ها) شده است. دو جهان‌گرایی اشاره‌ای است به شکل‌گیری معرفت‌های جدید جهانی به جهان واقعی و جهان مجازی. (عاملی، ۱۳۹۵) در این مسیر بسیاری گروه‌ها، سازمان‌ها، کشورها، جهت دستیابی به همگرایی و هم‌افزایی هر چه بیشتر و تسریع در روند تکامل خود نیازمند به عنصری سازنده‌اند که راهگشا و توسعه‌بخش باشد. جامعه شهری اراک نیز از این امر جدا نیست. با درایت برخی اندیشمندان، جهانی شدن و توسعه در دهه‌های گذشته موجب شده تا بخشی از نگرانی‌ها و تهدیدها به امید و فرصت‌هایی برای جوامع انسانی تبدیل گردد. اگر چه تا رسیدن به فضایی عدالت‌محور فاصله‌ای طولانی در پیش است. از جمله شهر اراک دچار مشکل ناعادلانه بودن توزیع فضاهای شهری است؛ و از پنج منطقه شهری اراک تنها منطقه یک با امتیاز ۹۵/۲۲ از بالاترین امتیاز برخوردار و چهار منطقه دیگر در سطح مطلوبی قرار نداشته‌اند. (مبارکی و همکاران، ۱۴۰۰) این مقاله بر آن بوده که چگونه حرکت در مسیر توسعه فرهنگی شهر اراک، نیازمند دخالت متغیرهای پایه و اساسی است. متغیرهایی که تعامل و ارتباط پیوسته همراه با خوانش‌های عام از مفاهیم جهانی شدن و توسعه را به همراه دارد. این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش بوده که جهانی شدن چه نقش و جایگاهی در توسعه فرهنگی شهر اراک ایفا می‌نماید؟

ادبیات تجربی

اجتهاد نژاد کاشانی و پرویز/جلالی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «کندوکاو نظری -

مفهومی درباره توسعه فرهنگی از منظر جامعه‌شناسی» کوشیده‌اند با بهره‌گیری از اندیشه‌های جامعه‌شناختی، مدلی نظری مفهومی برای توسعه فرهنگی ارائه نمایند. به این منظور، با تفکیک دو بخش «هسته فرهنگی مشترک» و «کنش اجتماعی» و تبیین روابط میان این دو، به بررسی مکانیسم عمل فرهنگ در جامعه معاصر پرداخته و با محوریت همین چارچوب نظری، چگونگی تغییر فرهنگ در جامعه را مورد تبیین و تدقیق جامعه‌شناختی قرار داده‌اند. این کوشش به منظور دست یافتن به مدلی نظری برای توسعه فرهنگی به معنای روش دموکراتیک بر ساخته شدن هسته‌ی فرهنگی مشترک جامعه را بر اساس مؤلفه‌های تشکیل دهنده‌اش، تعریف و مدلی نظری برای آن ارائه نموده‌اند. *سلطانی و همکاران (۱۳۹۶)* در پژوهشی تحت عنوان «جهانی شدن فرهنگی و تأثیر آن بر فضاها و توسعه‌های شهری» همانند بسیاری از اندیشمندان، قرن بیست و یکم را قرن فرهنگ و پارادایم‌های فرهنگی می‌نامند؛ و این‌گونه نتیجه‌گیری می‌کنند که: «فضاهای عمومی بستر تحولات اقتصادی و فرهنگی هر دوران است و در رویارویی با پدیده جهانی شدن به ناچار مورد تأثیر قرار خواهد گرفت. آنچه اهمیت دارد توجه به برنامه‌ریزی و استراتژی‌های شهری در مواجهه با این پدیده است که امروزه تأثیرات فرهنگی آن بسیار مؤثرتر از سایر ابعاد آن در عرصه شهری دیده می‌شود و ابعاد دیگر فضایی و کالبدی را نیز متأثر خواهد کرد؛ بنابراین نیازمند شناسایی تنوع فرهنگی و مهاجرت‌های بین‌المللی و غیره، به منظور برخورد کارآمد در عرصه برنامه‌ریزی و فرهنگی است تا بتوان فضاهای عمومی را در این راستا مدیریت نمود. *عبدی و همکاران (۱۳۹۳)* در پژوهش خود با عنوان «طراحی و ارائه الگوی سنجش توسعه فرهنگی در کشور ایران با استفاده از نظریه داده‌بنیاد» به طراحی و ارائه الگوی سنجش توسعه فرهنگی در کشور با استفاده از طرح نظام‌مند نظریه داده‌بنیاد می‌پردازند. در واقع طراحی مدل‌های سنجش توسعه فرهنگی و به طبع آن شاخص‌های فرهنگی از جمله ابزارهای مهم برای شناخت وضعیت فرهنگی کنونی جامعه، ارزیابی عملکرد و نتایج اجرای برنامه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی گذشته و نیز تعیین و ترسیم وضعیت فرهنگی مطلوب

جامعه در آینده می‌باشند. همچنین به ارتباط نزدیک و درهم‌تنیده بین فرهنگ و تکنولوژی نیز اشاره می‌نمایند؛ و معتقدند: «غالباً توسعه تکنولوژی مناسب با فرهنگ یک جامعه باعث رشد و آگاهی در آن فرهنگ شده است. توسعه فرهنگی به حفظ رویکردهای ملی و بومی جامعه نسبت به صنایع و دستاوردهای فرهنگی توجه می‌کند، که بی ارتباط با مسئله تکنولوژی هم نیست. جهانگردی و توسعه فرهنگی هم به نوعی در رشد هویت‌های فرهنگی بومی و ملی مؤثر است.» مبارکی و همکاران (۱۴۰۰) به بازشناسی و تبیین جامعه‌شناختی توزیع فضایی فرهنگ در شهر اراک پرداخته و میزان انطباق تخصیص و توزیع کاربری‌های فرهنگی را با نیازها و استحقاق‌های فرهنگی شهروندان مورد بررسی قرار داده که طبق نتایج حاصل از این پژوهش الگوی توزیع فضایی فرهنگ در مناطق شهری اراک، ناکارآمد و ناعادلانه بوده است. به طوری که میانگین منفعت عمومی امکانات و خدمات فرهنگی (مشمول بر ابعاد هنری، مذهبی، تفریحی و ورزشی) در مناطق پنجگانه شهر اراک به ترتیب ۶۸/۹۰، ۱۹/۳۱، ۱۱/۳۱، ۹/۷۶، ۳۹/۳۶، از ۱۰۰ بوده و نکته قابل توجه پایین‌تر بودن میانگین کل ملاک منفعت عمومی از امکانات و خدمات فرهنگی شهر اراک (۲۷/۳۸) از سطح متوسط می‌باشد. ژاکلین دیشامپ^۱ (۲۰۱۹) در مقاله‌ای تحت عنوان «میانجیگری: مفهومی برای علوم اطلاعات و ارتباطات- واسطه‌گری فرهنگی» به تشریح این مفهوم می‌پردازد. دیشامپ بر این باور است که واسطه‌گری فرهنگی زمینه‌ای از بحث‌های نظری و شیوه‌های حرفه‌ای راجع به روابط فرهنگ است که مخاطبان آن را در بر می‌گیرد؛ مانند فضای ارتباطی که در آن پیوند بین بازدیدکنندگان از موزه‌ها و شرکت‌کنندگان در تئاتر و موسیقی بوجود می‌آید. همچنین آثار هنری می‌توانند پیشرفت‌های فرهنگی و زندگی ما در جامعه را پشتیبانی و توسعه دهند؛ و اینکه چگونه می‌توان از ابزارهای فناوری برای ایجاد معنا در رابطه با مجموعه‌های موزه استفاده کرد؟ ولادیمیر شدیاکوف^۲ (۲۰۱۹) در مقاله‌ای تحت عنوان: «عدالت در توسعه فرهنگ و تمدن جهانی» اذعان می‌دارد که تعامل

1. Jacqueline Deschamps

1. Vladimir Shedyakov

بین جهان فرهنگی و تمدن از اهمیت اساسی برخوردار است. فهم عدالت مبتنی بر مجتمع‌های بنیادی دنیاهای فرهنگی و تمدنی است که هم دارای ارزش‌های متقابل فرهنگی و هم خاص هستند. ماهیت جهانی جریان اطلاعات توسط منطقه‌گرایی جهان فرهنگی و تمدنی تکمیل می‌شود. وی نتیجه می‌گیرد که روابط کار نه تنها به یک جهت قابل توجهی جامعه‌پذیری می‌شود، بلکه به مکانیسم ابراز خود، تجسم خود، تحقق ایده‌های مربوط به عدالت در زندگی فردی و عمومی، اهداف عمومی و خصوصی تبدیل می‌شود. هانگ می‌لی^۱ - سوکیونگ جونگ^۲ (۲۰۱۸) در مقاله خود تحت عنوان «مخاطبان شبکه‌ای و جهانی‌سازی فرهنگی» به بررسی تأثیر و تغییرات دنیای دیجیتالی شده بر مخاطبان شبکه‌ای و پویایی جهانی شدن فرهنگ با بهره‌گیری از دیدگاه‌های اندیشمندانی چون: رونالد رابرتسون، ایمانوئل کاستلز و تاملین سون پرداخته است. با توسعه فناوری‌های شبکه و تلفن‌های همراه، فضای فیزیکی و اتصالات سنتی دوباره پیکربندی شده و به این ترتیب، مخاطبان شبکه‌ای ایجاد می‌شوند. در این بخش مخاطبان شبکه‌ای با نگاهی به هزینه‌های فناوری، شیوه‌های مخاطبان شبکه‌ای در سطوح فردی و جامعه، تأثیر فرهنگ مصرف‌کننده و مشکلات مخاطبان شبکه‌دار مصرف‌کننده در اقتصاد نولیبرال مورد بررسی قرار می‌گیرند. سیستم عامل جدید اجتماعی را که رینی و ولمن (۲۰۱۲) «فردگرایی شبکه‌ای» می‌نامند را به عنوان نقطه اتصال افراد و مکمل رفتار می‌داند؛ و این فردگرایی میزان امنیت و همبستگی را تضعیف و اضطراب و ناهنجاری‌ها را تقویت می‌کند. یوهی شی سا کاشیما^۳ و همکاران (۲۰۱۷) در مقاله خود تحت عنوان: «انتقال اجتماعی و واقعیت مشترک در پویایی فرهنگی»، نقش احساسات از یک سو و نقش میانجی پویایی فرهنگی در شکل‌گیری واقعیت اجتماعی و واقعیت مشترک را مورد پژوهش قرار داده‌اند. پویایی خُرده فرهنگی در رابطه با سازوکارهای ذخیره، حفظ و اصلاح اطلاعات فرهنگی در شبکه‌های اجتماعی است. هنگام تعامل، افراد متقابلاً

2. Hongmei Li

3. Sookeung Jung

4. Yoshihisa Kashima

تشخیص می‌دهند که آنها در واکنش به اطلاعات فرهنگی با یکدیگر واکنش‌های روان‌شناختی دارند و ممکن است به عنوان جنبه‌ای از واقعیت مشترک آنها در شرایط مشخص پایه‌گذاری شود. تفسیر اطلاعات فرهنگی به عنوان واقعیت اشتراکی تأیید شده اجتماعی، مبنایی برای انتشار بیشتر اطلاعات و اقدامات هماهنگ اجتماعی است. اگر بررسی و گزارش گسترده‌تری انجام شود، خوشبختانه منابع در این زمینه قابل شناسایی و معرفی هستند؛ ولی بررسی و نقد این مآخذ، مسیر اصلی مقاله را به سمت حاشیه و مباحث جانبی می‌کشاند.

چارچوب نظری

رونالد رابرتسون و مانوئل کاستلز با ارائه دیدگاه‌های فراگیر در حوزه‌های تخصصی جامعه‌شناسی جهانی‌شدن و فرهنگ توانسته‌اند در تحلیل این پژوهش بسیار مؤثر و راهگشا باشند. در **تئوری جهانی‌شدن فرهنگ**، رونالد رابرتسون با رعایت اصول نسبی‌گرایی در مطالعات خود با تئوری «مدرنیزاسیون» یعنی «نفوذ روزافزون عقلانیت غرب به سراسر جهان» کاملاً مخالف است. (رابرتسون، ۱۳۸۰) و جهان را به عنوان یک «کُل» در یک قالب علمی مورد مطالعه قرار می‌دهد و معتقد است: «روند حرکت به سوی یگانگی جهان امری گریزناپذیر است؛ و بر خلاف فرمول دومونت^۱ (۱۹۷۷-۱۹۸۳) به جای دو وجه، چهار وجه از وجوه شناخت فرایند جهانی‌شدن را مورد توجه قرار داده [و] این چهار وجه عبارت‌اند از: افراد، جوامع (ملی)، نظام ارتباط بین جوامع و بالاخره بشریت به معنای نوعی آن (یا برای احتراز از سوء تفاهم، «نوع بشر»). رابرتسون با تأکید بر جنبه فرهنگی جهانی‌شدن توانست دیدگاه نوینی برای خلق دنیای فرهنگی جدید بنیان‌گذاری کند که خود آن را «فرافرهنگ» می‌نامد که: «انگاره فرهنگ را مشروط به پیش‌فرض‌های تلویحی درباره‌ی جزء و کل، افراد و جوامع، درون گروه و برون گروه و کشور و جهان می‌کند. آن‌ها همچنین شیوه‌های مختلف انطباق فرهنگ‌های موثق و

1. Dumont

«کنش عملی» را شکل می‌دهند. به سخن دیگر، فرهنگ‌ها صرفاً به لحاظ پایگاه و موقعیت از جامعه‌ای به جامعه دیگر و از تمدنی به تمدن دیگر متفاوت نیستند. بلکه علاوه بر این از حیث شیوه به‌کارگیری فرهنگ و خود معنای فرهنگ نیز واجد گوناگونی بسیاری‌اند. (رابرتسون، ۱۳۸۰) به نظر کاستلز جامعه شبکه‌ای^۱ محصول همگرایی سه فرایند تاریخی مستقل است. این سه فرایند عبارت‌اند از: انقلاب اطلاعات که ظهور جامعه شبکه‌ای را امکان‌پذیر ساخت؛ تجدید ساختار سرمایه‌داری و اقتصاد متکی به برنامه‌ریزی متمرکز از دهه ۱۹۸۰ به این سو با هدف غلبه بر تعارض‌های درونی این دو نظام و نهضت‌های فرهنگی دهه ۱۹۶۰ و دنباله‌های آن در دهه ۱۹۷۰، یعنی نهضت‌ها و جنبش‌هایی مانند فمینیسم و طرفداری از محیط‌زیست. (کاستلز، ۱۳۸۰) ایده‌ی محوری کاستلز این است که هماهنگی تجدید ساختار سرمایه‌داری و نوآوری تکنولوژیک عامل عمده تحول جامعه‌ی شهری و حومه‌های آن است. او به جدایی «شیوه‌ی تولید سرمایه‌داری» با «شیوه اطلاعاتی توسعه» اعتقاد دارد. شیوه‌ی اطلاعات توسعه از نظر مانوئل کاستلز، طرز سازمان‌دهی یک سیستم اجتماعی است که به‌عنوان ابزار تولید سطح معینی از فرآوری، در جوامع مختلف عمل می‌کند و در کشورهای صنعتی، به خاطر اهمیت دادن به اطلاعات، باعث خیزش «پارادایم اجتماعی - تکنیکی نوین»، یا «پارادایم تکنولوژیک جدید» و یا «پارادایم تکنولوژی اطلاعات» شده است. (خازنی، ۱۳۹۴) کاستلز برخلاف تئوریسین‌های کلاسیک بر این باور است که: «مکان و زمان در جامعه شبکه‌ای سازمان تازه می‌یابد. پارادایم تکنولوژی اطلاعات، شکل‌ها و فرایندهای اجتماعی آن به همراه یکدیگر در کار دگرگون ساختن مکان و زمان هستند. مراکز عمده کلان‌شهری بهترین فرصت‌ها را برای پیشرفت فردی، جایگاه اجتماعی و ارضای خاطر متخصصان مورد نیاز و سطح بالا فراهم می‌آورند. آن‌ها می‌توانند در آنجا کودکان خود را به مدارس خوب بفرستند و به‌گونه‌ای نمادین عضو طبقه‌ای باشند که در قله‌های مصرف تجملاتی از قبیل هنر و سرگرمی قرار دارد. گسترش شهرها و تبدیل آن‌ها به کلان‌شهر

با تمرکز و افزایش تراکم سرمایه و خدمات و تجارت در آن‌ها می‌تواند موانعی جدی برای توسعه کیفی شهر فراهم نماید. اگرچه ارائه خدمات به حاشیه‌های کلان‌شهرها، مناطق کلان‌شهری کوچک‌تر، مناطق توسعه‌نیافته‌تر و برخی کشورهای کمتر توسعه‌یافته منتقل می‌شود و به این ترتیب تمرکز آن‌ها کاهش می‌یابد. (کاستلز، ۱۳۸۰)

جدول ۱: ماتریس چارچوب نظری

ردیف	حوزه علمی	نظریه‌پرداز	نام نظریه	متغیرها
۱	جامعه‌شناسی	رونالد رابرتسون	جهانی‌شدن فرهنگ	فرهنگ، فشردگی و به‌هم‌پیوستگی زمان و مکان، سازگاری و تطابق، وابستگی متقابل، پلورالیسم فرهنگی، جهان‌بودگی
۲	جامعه‌شناسی	مانوئل کاستلز	پارادایم تکنولوژی اطلاعات	شیوه توسعه و تولید، فرهنگ، اطلاعات‌گرایی، هویت، حقوق زنان، زیست‌بوم‌های طبیعی، فرهنگ‌های بومی، مشارکت

الگوی مفهومی پژوهش

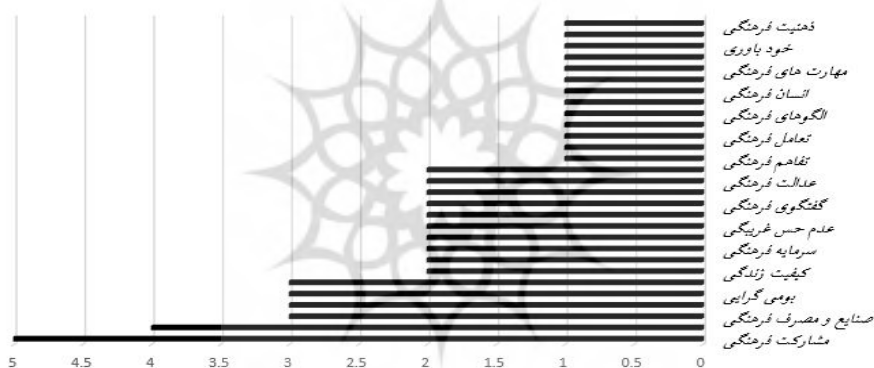
فرضیه‌ها: فرضیه اصلی: بین جهانی‌شدن و توسعه فرهنگی رابطه وجود دارد. فرضیه میانی: (۱) بین جهانی‌شدن و برخورداری فرهنگی رابطه وجود دارد. (۲) بین جهانی‌شدن و ابداع فرهنگی رابطه وجود دارد. (۳) بین جهانی‌شدن و تکثر فرهنگی رابطه وجود دارد. (۴) بین جهانی‌شدن و مشارکت فرهنگی رابطه وجود دارد. (۵) بین جهانی‌شدن و وفاق فرهنگی رابطه وجود دارد. (۶) بین جهانی‌شدن و شمول فرهنگی رابطه وجود دارد. (۷)

بین جهانی شدن و بازاندیشی فرهنگی رابطه وجود دارد. (۸) بین جهانی شدن و تعامل فرهنگی رابطه وجود دارد.

روش شناسی

پژوهش‌های آمیخته، تحقیقاتی هستند که با استفاده از ترکیب دو مجموعه روش‌های تحقیق کمی و کیفی به انجام می‌رسند. (بازرگان، ۱۳۸۶) در آغاز این پژوهش، محقق جهت شناسایی هرچه بهتر شاخص‌ها و معرف‌های توسعه فرهنگی بطور هم‌زمان از تکنیک‌های دلفی و مطالعات اسنادی به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته است.

نمودار رتبه بندی شاخص های توسعه فرهنگی بر اساس تکنیک دلفی

تکثر و پراکندگی مفاهیم و معرف‌ها موجب گردید تا معرف‌های و شاخص‌های کاربردی مشترک استخراج و با عنایت به شاخص‌های به‌دست‌آمده؛ محقق توانست با تأیید و صحه‌گذاری متخصصان، معرف‌هایی را که از نظر دامنه مفهومی دربرگیرنده شاخص‌های موضوع این مقاله بودند را به‌عنوان مؤلفه‌هایی جهت کاربرد در پرسشنامه پیمایشی توسعه فرهنگی شهر اراک انتخاب نماید. این شاخص‌ها عبارت‌اند از: برخورداری فرهنگی، ابداع فرهنگی، تکثر فرهنگی، تعامل فرهنگی، مشارکت فرهنگی، شمول فرهنگی، وفاق فرهنگی و بازاندیشی فرهنگی. جامعه آماری کلیه افراد ساکن در مناطق مسکونی شهر اراک در نظر گرفته شده است. برای بدست آوردن

بهترین نمونه‌ها، از روش نمونه‌گیری غیر احتمالی خوشه‌ای بهره برده است. جمعیت اراک طبق آخرین سرشماری ملی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ بالغ بر ۵۹۱،۷۳۷ برآورد شده؛ که برای بدست آوردن حجم نمونه از فرمول نمونه‌گیری کوکران و در نظر گرفتن مقدار انحراف معیار ($t=1.96$) دقت احتمالی ۵ درصد و سطح اطمینان ۹۵ درصد پس از محاسبه، حجم نمونه ۳۸۴ مورد عضو و ساکن شهر مشخص شد. پرسشنامه محقق ساخته پس از برگزاری پیش‌آزمون با ویرایش و حذف برخی گویه‌ها، تدوین و برای عملیاتی کردن آن از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت استفاده گردید. اعتبار ابزار پژوهش به شیوه اعتبار صوری بوده و هماهنگ با نظر استادان اصلاحات لازم صورت پذیرفت. برای تعیین اعتمادپذیری این پرسشنامه از نرم افزار SPSS و برای محاسبه آن از فرمول کرونباخ (جدول شماره ۲) استفاده شد.

جدول ۲: ضریب آلفای کرونباخ مقیاس های پرسشنامه

مقیاس	آلفای کرونباخ	تعداد گویه‌ها
جهانی‌شدن	۰/۷۱	۱۰
توسعه فرهنگی	۰/۶۸	۱۶

برخی از گویه‌ها عبارتند از: مدارس و دانشگاه‌ها، در آماده‌سازی جوانان برای زندگی اجتماعی و اشتغال در بازار کار عملکرد مناسبی دارند؛ گاهی اوقات با دیدن افراد مختلف در شهر، احساس غریبی و تنهایی به من دست می‌دهد؛ آئین‌های سنتی و باستانی همان‌طور برگزار می‌شود که موردنظر من است؛ حضور در مراسم و آئین‌های سنتی و مذهبی در شهر اراک موجب شادابی و سرزندگی است؛ اینترنت به ما در خلق ایده‌های جدید و مدرن کمک شایان توجهی کرده است. در تجزیه و تحلیل داده از نرم افزار SPSS نسخه ۲۲ استفاده شد. با توجه به سطح سنجش متغیرهای مستقل و وابسته که هر دو فاصله‌ای می‌باشند از آزمون همبستگی پیرسون و همچنین با توجه به اینکه متغیر مستقل ما دارای ابعاد و معرف‌هایی بود، برای بررسی بیشتر از آزمون رگرسیون چند متغیره استفاده شد.

تعاریف: تعریف مفهومی جهانی شدن (متغیر مستقل): جهانی شدن به درهم فشردن شدن جهان وهم، تراکم آگاهی نسبت به جهان به عنوان یک کل دلالت دارد. (رابرتسون، ۱۳۸۰) تعریف عملیاتی جهانی شدن: جهانی شدن عبارت است از بررسی درجه و میزان استفاده افراد یک یا چند جامعه از رسانه‌ها و اینترنت در شبکه‌های ارتباطی و مجازی به جهت انتقال، دریافت و کاربرد (علمی، آموزشی، تفریحی و...) داده‌ها و اطلاعات مشترک در راستای دستیابی به گزاره‌ها و اهداف مشترک و نیز خلق ایده‌ها، فضاها و مکان‌های جدید (بازارهای دیجیتال، موزه‌های مجازی، فیس بوک و...). مفهوم توسعه فرهنگی (متغیر وابسته): فرایندی که به موجب آن فرهنگ جامعه، به نحوی فراگیر و یکپارچه می‌شود که سازگاری میان ارزش‌های درون نظام و رفتارها با هنجارهای فرهنگی [شکل می‌گیرد]؛ (اصطلاح‌نامه بین‌المللی توسعه فرهنگی یونسکو، ۱۳۷۷) به گونه‌ای که اعضاء یک شهر مواجه با تجربه اقسام تبعیض‌ها، پس ماندگی و بازماندگی از ارزش‌های کاربردی و عینی برای رشد و تحول مستحق حقوق شهروندی و فرهنگی شان نگردند؛ و از این منظر نه تنها رنجی را متحمل نشوند بلکه احساس عزت، آرامش، هویت هماهنگ و مورد اقبال خود را در منظومه زندگی شهری-بومی شان تجربه کنند (امام جمعه، ۱۳۹۵). تعریف عملیاتی توسعه فرهنگی: عبارت است از نتایج حاصل از بررسی درجه و میزان بهره مندی اعضاء یک یا چند جامعه از جامعه‌پذیری، امکان نوآوری، نقد عقاید، قدرت پذیرش، گفتگو، همدلی، مطالبه‌گری و میل به تعامل و پیوند انسانی با دیگران.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی: بر اساس نتایج توصیفی متغیرهای زمینه‌ای از مجموع ۳۸۴ نفر پاسخگو، ۶۰.۷٪ مرد و ۳۹.۳٪ زن، بیشترین فراوانی گروه سنی ۳۹-۳۰ سال با ۳۴.۹ درصد، بیشترین فراوانی تحصیلات مربوط به مقطع کارشناسی ارشد با ۳۷.۰ درصد، بیشترین فراوانی شغل مربوط به کارمند رسمی-پیمانی- قراردادی با ۵۳.۱ درصد، ۷۳.۴ درصد از پاسخگویان دارای پست الکترونیک، بیشترین فراوانی مربوط به ۶۴.۸ درصد پاسخ‌دهندگان است که در ۲ تا ۳ شبکه اجتماعی مجازی عضویت داشتند. ۳۴.۶ درصد

از پاسخگویان از هیچکدام از این شیوه‌ها مانند انجمن‌ها و ادارات و نهادها برای تأثیرگذاری بر فعالیت‌های فرهنگی و هنری استفاده نکرده‌اند. ۷۴.۲ درصد پاسخگویان کاهش بیکاری، فقر، حاشیه‌نشینی، مهاجرت نیروهای متخصص، آلودگی هوا، کاهش اعتیاد و طلاق را از عوامل مطرح شده برای پیشرفت شهر اراک دانسته‌اند. ۶۹.۳ درصد در سمینارهای علمی، مسافرت‌های تفریحی یا تجاری خارج از کشور حضور نداشته‌اند. ۶۳.۰ درصد محصولات فرهنگی خود را از سایت‌های اینترنتی تهیه می‌کنند. ۶۳.۵ درصد پاسخگویان از سایت‌های فرهنگی و هنری داخلی و خارجی بازدید و یا دانلود داشته‌اند. ۵۱.۸ درصد علاقمند به استفاده از سایت‌های دانشگاهی - علمی و آموزشی، تفریح و سرگرمی (فیلم، موسیقی، بازی‌های رایانه‌ای و ...)، خبری-تجاری و بازرگانی بودند. با ترکیب گویه‌ها به صورت دو به دو، ابعاد و مؤلفه‌های جهانی شدن ساخته شد. نتایج توصیف آماری (جدول شماره ۳) ابعاد و شاخص‌های جهانی شدن حداقل و حداکثر نمره‌ای که پاسخگویان دریافت کرده‌اند را نشان می‌دهد.

جدول ۳: توصیف آماری پاسخگویان بر حسب متغیر جهانی شدن

متغیر	تعداد	دامنه تغییرات	حداقل	حداکثر	میانگین	واریانس	انحراف معیار
جهانی شدن	۳۸۴	۳۳	۱۷	۵۰	۴۰.۴۱۱۵	۲۲.۸۸۰	۴.۷۸۳۲۹

با ترکیب گویه‌ها به صورت دو به دو، ابعاد و مؤلفه‌های توسعه فرهنگی ساخته شد. نتایج توصیف آماری (جدول شماره ۴) ابعاد و شاخص‌های توسعه فرهنگی حداقل و حداکثر نمره‌ای که پاسخگویان دریافت کرده‌اند را نشان می‌دهد.

جدول ۴: توصیف آماری پاسخگویان بر حسب متغیر توسعه فرهنگی

متغیر	تعداد	دامنه تغییرات	حداقل	حداکثر	میانگین	واریانس	انحراف معیار
توسعه فرهنگی	۳۸۴	۴۸	۱۸	۶۶	۳۸.۵۵۷۳	۴۵.۵۵۸	۶.۷۴۹۶۷

یافته‌های تحلیلی: در ذیل به یافته‌های تحلیلی فرضیه اصلی و فرضیه‌های جزئی

پرداخته شده است.

فرضیه اصلی: بین جهانی شدن و توسعه فرهنگی رابطه وجود دارد. نتایج آزمون پیرسون بین دو متغیر توسعه فرهنگی و جهانی شدن (جدول شماره ۵) بیانگر آن است که با اطمینان ۹۹ درصد و سطح خطای کمتر از ۱ درصد رابطه معناداری بین این دو متغیر وجود دارد. در این باره ضریب همبستگی برابر با ۰.۱۶۶ و سطح معناداری برابر با ۰.۰۱ می باشد که مطلوب است؛ چون از ۰.۰۵ کمتر است. شدت رابطه خوب و جهت آن مثبت می باشد؛ بنابراین می توان گفت جهانی شدن، توسعه فرهنگی را به دنبال دارد.

جدول ۵: نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین جهانی شدن و توسعه فرهنگی

آزمون آماری	توسعه فرهنگی / جهانی شدن
ضریب همبستگی پیرسون (r)	۰.۱۶۶
سطح معناداری (sig)	۰.۰۰۰
تعداد معتبر (N)	۳۸۴

فرضیه های میانی: (۱) بین جهانی شدن و برخورداری فرهنگی رابطه وجود دارد. نتایج آزمون پیرسون نشان داد بین دو متغیر جهانی شدن و برخورداری فرهنگی رابطه معناداری وجود ندارد. ضریب همبستگی این فرضیه برابر با -0.033 و سطح معناداری برابر با ۰.۵۱۷ است که مطلوب نیست، چون از ۰.۰۵ بیشتر است؛ بنابراین جهانی شدن نتوانسته است نقش اساسی در برخورداری فرهنگی داشته باشد. نتایج بیانگر است که بین اجزای سرمایه اجتماعی و نهادهای مسئول در امر جامعه پذیری از سوی خانواده، آموزش و پرورش، دانشگاه ها، نهادهای فرهنگی شهر در مواجهه با جهانی شدن، گسستگی های عمیقی وجود داشته است. (۲) بین جهانی شدن و ابداع فرهنگی رابطه وجود دارد. یافته های تحقیق نشان داد با رد فرض صفر، فرض مقابل یعنی رابطه بین جهانی شدن و ابداع فرهنگی مثبت ارزیابی نگردید. عدم ارزیابی مثبت این فرضیه با توجه به نتایج حاصله و منفی شدن ضریب همبستگی پیرسون و سطح خطای بیشتر از ۵٪ درصد، می توان نتیجه گرفت که جهانی شدن، نقش مؤثری در ابداع فرهنگی شهر اراک نداشته و یا این نقش بسیار کم رنگ و اندک بوده است. (۳) بین جهانی شدن و تکرر فرهنگی رابطه وجود دارد.

نتایج آزمون پیرسون بین دو متغیر جهانی‌شدن و تکتگر فرهنگی بیانگر آن است که با اطمینان ۹۹ درصد و سطح خطای کمتر از ۱ درصد رابطه معناداری بین این دو متغیر وجود دارد. در این باره ضریب همبستگی برابر با ۰.۳۲۵ و سطح معناداری برابر با ۰.۰۰۰ بود که مطلوب است. شدت رابطه نسبتاً قوی و جهت آن مثبت می‌باشد. (۴) بین جهانی‌شدن و مشارکت فرهنگی رابطه وجود دارد. نتایج آزمون پیرسون بین دو متغیر جهانی‌شدن و مشارکت فرهنگی بیانگر آن است که با اطمینان ۹۹ درصد و سطح خطای کمتر از ۱ درصد رابطه معناداری بین این دو متغیر وجود دارد. در این باره ضریب همبستگی برابر با ۰.۱۸۳ و سطح معناداری برابر با ۰.۰۰۰ می‌باشد که مطلوب است. چون از ۰.۰۵ کمتر است شدت رابطه خوب و جهت آن مثبت می‌باشد. (۵) بین جهانی‌شدن و وفاق فرهنگی رابطه وجود دارد. نتایج آزمون پیرسون بین دو متغیر جهانی‌شدن و وفاق فرهنگی بیانگر آن است که بین این دو متغیر رابطه‌ای وجود ندارد. در این باره ضریب همبستگی برابر با ۰.۰۲۳ و سطح معناداری برابر با ۰.۶۲۵ می‌باشد که مطلوب نیست. چون از ۰.۰۵ بیشتر است؛ بنابراین جهانی‌شدن در وفاق فرهنگی تأثیر ندارد و فرضیه مورد نظر رد می‌شود. (۶) بین جهانی‌شدن و شمول فرهنگی رابطه وجود دارد. نتایج آزمون پیرسون بین دو متغیر جهانی‌شدن و شمول فرهنگی بیانگر آن است که با اطمینان ۹۵ درصد و سطح خطای کمتر از ۵ درصد رابطه معناداری بین این دو متغیر وجود دارد. در این باره ضریب همبستگی برابر با ۰.۱۰۸ و سطح معناداری برابر با ۰.۰۳۴ می‌باشد که مطلوب است. چون از ۰.۰۵ کمتر است. شدت رابطه ضعیف و جهت آن مثبت می‌باشد. (۷) بین جهانی‌شدن و بازانندیشی فرهنگی رابطه وجود دارد. نتایج آزمون پیرسون بین دو متغیر جهانی‌شدن و بازانندیشی فرهنگی بیانگر آن است که بین این دو متغیر رابطه‌ای وجود ندارد. در این باره ضریب همبستگی برابر با ۰.۰۶۶ و سطح معناداری برابر با ۰.۲۰۰ می‌باشد که مطلوب نیست. چون از ۰.۰۵ بیشتر است؛ بنابراین بین جهانی‌شدن و بازانندیشی فرهنگی رابطه قوی وجود ندارد و فرضیه مورد نظر رد می‌شود. (۸) بین جهانی‌شدن و تعامل فرهنگی رابطه وجود دارد. نتایج آزمون پیرسون بین

دو متغیر جهانی شدن و تعامل فرهنگی بیانگر آن است که با اطمینان ۹۹ درصد و سطح خطای کمتر از ۱ درصد رابطه معناداری بین این دو متغیر وجود دارد. در این باره ضریب همبستگی برابر با ۰.۳۴۱ و سطح معناداری برابر با ۰.۰۰۰ می باشد که مطلوب است، چون از ۰.۰۵ کمتر است. شدت رابطه خوب و جهت آن مثبت می باشد؛ بنابراین هر چقدر به سمت جهانی شدن پیش می رویم و جهانی شدن بیشتر به وقوع پیوسته باشد، تعامل فرهنگی نیز بیشتر خواهد شد و جهانی شدن باعث تعامل فرهنگی می شود. از دیگر سو به هر میزان که از جهانی شدن فاصله بگیریم، تعامل فرهنگی نیز کاهش می یابد؛ بنابراین جهانی شدن باعث می شود تعامل فرهنگی بیشتر اتفاق بیافتد و فرضیه مورد نظر تأیید می گردد.

جدول ۶: نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین جهانی شدن و ۸ فرضیه فرعی توسعه

فرهنگی

ردیف	آزمون آماری	ضریب همبستگی پیرسون (r)	سطح معناداری (sig)	تعداد معتبر (N)	نوع ارزیابی
۱	برخورداری فرهنگی	-۰.۰۳۳	۰.۵۱۷	۳۸۴	منفی
۲	ابداع فرهنگی	۰.۰۰۸	۰.۸۷۷	۳۸۴	منفی
۳	تکثر فرهنگی	۰.۳۲۵	۰.۰۰۰	۳۸۴	مثبت
۴	مشارکت فرهنگی	۰.۱۸۳	۰.۰۰۰	۳۸۴	مثبت
۵	وفاق فرهنگی	۰.۰۲۳	۰.۶۲۵	۳۸۴	منفی
۶	شمول فرهنگی	۰.۱۰۸	۰.۰۳۴	۳۸۴	مثبت
۷	بازاندیشی فرهنگی	۰.۰۶۶	۰.۲۰۰	۳۸۴	منفی
۸	تعامل فرهنگی	۰.۳۴۱	۰.۰۰۰	۳۸۴	مثبت

تحلیل چند متغیری داده ها: در بررسی روابط آماری فرضیه های مختلف این مقاله، متغیرها به صورت دو به دو مورد تحلیل قرار گرفتند. از بین مؤلفه های جهانی شدن،

جهان‌بودگی، وابستگی متقابل و فشردگی و تراکم شبکه با متغیر توسعه فرهنگی رابطه داشتند. حال به منظور مطالعه‌ی بیشتر تأثیر هم‌زمان متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته از تحلیل رگرسیون چند متغیره استفاده می‌شود. در اینجا از روش گام به گام^۱ بهره برده‌ایم.

جدول ۷: آزمون معنی‌داری رگرسیون درباره تأثیر فشردگی و تراکم شبکه بر روی

توسعه فرهنگی

فشرده‌گی و تراکم شبکه	مجموع مربعات رگرسیون	مجموع مربعات باقیمانده	مجموع مربعات کل	درجه آزادی	میانگین مربعات	مقدار F	سطح معنی‌داری
				۱	۴۲۲.۸۱۴		
	۱۷۰۲۵.۹۲۶	۱۷۴۴۸.۷۴۰		۳۸۲	۴۴.۵۷۰	۹.۴۸۶	۰.۰۰۲
				۳۸۳			

نتایج حاصل در جدول فوق (جدول شماره ۷) بیانگر آن است که از میان مؤلفه‌ها و شاخص‌های متغیرهای مستقل فشردگی و تراکم شبکه وارد معادله رگرسیون شد. نتایج آزمون معناداری نشان می‌دهد که مقدار F برابر با ۹.۴۸۶ و سطح معناداری آن برابر با ۰.۰۰۲ و مطلوب می‌باشد. از این رو متغیر مستقل وارد شده در معادله از قدرت تبیین بالایی برخوردار بوده و میزان تغییرات واریانس متغیر وابسته را توضیح می‌دهد. به عبارتی، مدل رگرسیونی پژوهش، مدل منطقی است و به کمک آن تغییرات متغیر وابسته یعنی توسعه فرهنگی را می‌توان بر اساس متغیر مستقل مورد نظر تبیین کرد.

جدول ۸: ضریب همبستگی چندگانه، ضریب تعیین چندگانه و تعدیل شده به تفکیک

رگرسیون درباره تأثیر فشردگی و تراکم شبکه بر روی توسعه فرهنگی

انحراف معیار ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده $R^2.adj$	ضریب تعیین R^2 چندگانه	ضریب همبستگی چندگانه R	فشرده‌گی و تراکم شبکه
۶.۶۷۶۱۱	۰.۰۲۲	۰.۰۲۴	۰.۱۵۶	

همان طور که در جدول بالا (جدول شماره ۸) ملاحظه می شود ضریب همبستگی چندگانه این متغیر برابر با ۰.۱۵۶ و ضریب تعیین آن (R^2) برابر با ۰.۰۲۴ می باشد و ضریب تعیین تعدیل شده برابر با ۰.۰۲۲ می باشد. از این رو متغیر وارد شده در معادله ۰.۰۲۲ درصد از واریانس تغییرات مربوط به متغیر وابسته را تعیین می کند. مابقی مربوط به متغیرهایی است که لحاظ نشده اند.

جدول ۹: ضرایب آزمون تحلیل رگرسیون درباره تأثیر فشرده‌گی و تراکم شبکه بر روی

توسعه فرهنگی

سطح معناداری	مقدار t	برآورد پارامتر استاندارد Beta	انحراف معیار برآورد پارامتر	مقدار برآورد پارامتر B	آماره‌ها متغیرهای معادله
۰.۰۰۰	۱۶.۹۱۰	-	۱.۹۳۴	۳۲.۶۹۵	مقدار ثابت a
۰.۰۰۲	۳.۰۸۰	۰.۱۵۶	۰.۲۳۰	۰.۷۰۸	فشرده‌گی و تراکم شبکه

همان طور که در جدول (شماره ۹) بالا می بینیم مقدار ضریب تأثیر استاندارد شده (بتا)^۱ برای متغیر فشرده‌گی و تراکم شبکه برابر با ۰.۱۵۶ می باشد و سطح معناداری آن مطلوب (۰.۰۰۲) می باشد. براساس نتایج بدست آمده معادله رگرسیون استاندارد نیز به این صورت نوشته می شود:

$$Z \frac{Y}{Y'} = B_1 Z_1 + B_2 Z_2 + \dots + B_k Z_k \quad (فشرده‌گی و تراکم شبکه) (۰.۱۳۴) = \text{توسعه فرهنگی}$$

¹ Beta

تفسیر این معادله نیز به این معنا است که با افزایش یک واحد انحراف استاندارد فشردگی و تراکم شبکه، توسعه فرهنگی به اندازه ۰.۱۳ انحراف استاندارد افزایش پیدا می‌کند. از این رو می‌توان به نسبت تأثیر این متغیر بر متغیر وابسته پی برد.

بحث و نتیجه گیری

همان طور که در بیان مسئله مطرح شد این پژوهش با هدف بررسی نقش جهانی شدن بر توسعه فرهنگی انجام پذیرفته و به این منظور متغیرهای جهان‌بودگی، وابستگی متقابل، بازانديشي، تراکم شبکه و فضا و مکان که در ایجاد جهانی شدن نقش دارند؛ در رابطه با توسعه فرهنگی، متغیرهای برخورداری، تکثر، مشارکت، تعامل، بازانديشي، وفاق، ابداع و شمول فرهنگی مورد مطالعه قرار گرفت. زمینه‌های توسعه فرهنگی باید متناسب با واقعیات زندگی فرهنگی و اجتماعی در عصر حاضر باشد. با توجه به مطالعات و بهره‌گیری از نظریه‌های رابرتسون و کاستلز، فرضیه اصلی این پژوهش با اطمینان ۹۹ درصد و سطح خطای کمتر از ۱ درصد نشان داد بین دو متغیر جهانی شدن و توسعه فرهنگی رابطه معناداری وجود دارد. رونالد رابرتسون، انگاره «نظام بخشی به جهان» را یکی از خصیصه‌های فرهنگ دانسته و انگاره «مقاومت را نیز برای استقلال فرهنگ‌ها» به رسمیت می‌شناسد؛ جامعه شهری اراک نیز می‌کوشد با حفظ استقلال فرهنگی نسبت به انطباق‌پذیری و جهان‌بودگی در حال گسترش، به جهان تکنولوژی نیز توجه داشته باشد. از این رو با توسعه‌ی دنیای دیجیتال، کلان شهر اراک نیز به شدت تحت تأثیر فناوری‌های نوین ارتباطی قرار گرفته و استفاده از اینترنت، اپلیکیشن‌ها و دولت الکترونیک، به خوبی بیانگر ایجاد نگرش‌های پایه و اساسی در ساختار فرهنگی این شهر می‌باشد. از سوی دیگر مانوئل کاستلز بنیاد نظم و سامان اجتماعی را تابعی از ساختارهای «تولید» ناشی از روابط طبقاتی جهت تصمیم‌گیری در مصرف یا سرمایه‌گذاری، «تجربه» ناشی از کنش فاعل‌های انسانی بر روی یکدیگر و «قدرت» محصول تحمیل اراده انسان‌ها بر یکدیگر می‌داند که منجر به شکل‌گیری جامعه

شبکه‌ای، اقتصاد نوین اطلاعاتی و فرهنگ مجاز واقعی در دنیای معاصر گردیده است؛ اما دستیابی به سامان اجتماعی در نتیجه تعاملات منطقی چندجانبه و یا رفع تضاد و تعارضات گوناگون و یا گذر از تنش‌ها، اعتراضات و جنبش‌های کارگری، زنان، محیط زیستی، آزادی خواهی و عدالت‌طلبی است. اعتراضات کارگری سال‌های اخیر، تجمع‌های محیط زیستی که خواستار کاهش آلودگی هوا و عدم استفاده از سوخت مازوت برای نیروگاه‌های اراک و همچنین تلاش مسئولان و مدیران برای کاهش نگرانی‌ها و آسیب‌های جامعه شهری اراک نشان از ساختار نوین فرهنگی و اجتماعی در این شهر است.

در سنجش فرضیه نخست، یافته‌ها نشان می‌دهند که جهانی شدن، نقش موثری در برخورداری فرهنگی شهر اراک نداشته و با توجه به شاخص‌های اندازه‌گیری شامل جامعه پذیری ثانویه و امکانات و هزینه‌های آموزشی، نابرابری فرهنگی در دستیابی افراد جامعه به آموزش‌های رایگان و با کیفیت در حوزه‌های آموزش و پرورش و آموزش عالی را بازگو می‌نماید. ۶۸.۵٪ از پاسخگویان معتقد بودند که تفکیک مدارس به سهولت نمی‌تواند منجر به برابری آموزشی، برخورداری فرهنگی و به عبارتی توسعه فرهنگی گردد. بدین معنا که تفکیک مدارس با نام‌های گوناگون: هیأت امنایی، نمونه مردمی و دولتی، غیر انتفاعی و عادی، با هزینه‌های گزاف و کیفیت تدریس کنونی سطح انتظارات مردم را برآورده نساخته و با شاخص‌های جهانی شدن رابطه نزدیک و معناداری ندارند. وجود نابرابری در توزیع امکانات آموزشی و بهداشتی را می‌توان در پاسخ به گویه دوم شاخص برخورداری فرهنگی ملاحظه کرد که ۸۱.۶٪ از پاسخگویان با نظر مخالف به آن معتقد بودند که از فرصت‌های آموزشی مناسب و یا امکانات بهداشتی ارزان قیمت برخوردار نیستند. با توجه به تأکید کاستلز بر استفاده کارآمد از تکنولوژی اطلاعات در جامعه شبکه‌ای معاصر و تجزیه و تحلیل وی از قدرت دانش و اطلاعات در دستیابی به توسعه در معنای عام، به نظر می‌رسد، یکی از عوامل تسریع بخش توسعه فرهنگی، ایجاد توازن و برابری در ارائه آموزش با کیفیت به همه دانش‌آموزان و دانشجویان است.

سنجش فرضیه دوم نشان داد جهانی شدن، نقش مؤثری در ابداع فرهنگی شهر اراک نداشته است؛ بنابراین ۷۱.۶٪ از پاسخگویان معتقد بودند که شرایط و امکانات لازم برای نوآوری و ابداع فرهنگی در شهر اراک وجود ندارد. ۵۲.۶٪ از پاسخگویان بر این باور بودند که مسئولان شهر در رسانه‌ها برنامه‌های آتی فرهنگی خود را به اطلاع مردم اراک نمی‌رسانند. هرچند رسانه‌های خبری شهر اراک شامل: شبکه تلویزیونی آفتاب، رادیو استان مرکزی، سایت‌های خبری مانند ایرنا مرکزی و یا روزنامه عطریاس به صورت روزانه و یا هفتگی انتشار می‌دهند، اما نتایج نشان دهنده آن است که رسانه‌ها نتوانسته‌اند به شیوه‌ای کارآمد دورنمای فرهنگی شهر را در اختیار مردم قرار دهند. آگاهی افراد جامعه از برنامه‌ها و سیاستگذاری‌های فرهنگی شهر می‌تواند منجر به خلق ایده‌های نوین و یا طرح بازانديشانه نوینی گردد که امر توسعه فرهنگی را تسریع و تسهیل نماید. به باور کاستلز در دوره معاصر و با شکل‌گیری جامعه اطلاعاتی یک ساختار اجتماعی نوین شکل گرفته است که امر توسعه را دچار دگرگونی کرده و شیوه جدیدی از توسعه را بنام اطلاعات‌گرایی بنیانگذاری کرده است؛ بنابراین با بهره‌گیری از تکنولوژی‌های نوین و فناوری مدرن و خودآموزی همگانی که بر حسب ضرورت در حوزه تکنولوژی گوشی‌های تلفن همراه و رایانه‌های خانگی روی داده است، اقدام به بازنگرایی و بازانديشي در مفهوم آزادی و استقلال فردی و دانش اطلاعاتی در حوزه‌های سیاستگذاری، نظارت و اجرا نمائیم. آزادی‌های فناوری مدرن می‌تواند با استفاده از اندیشه‌ها، آراء و افکار عموم مردم به‌ویژه انجمن‌ها، گروه‌ها و نهادهای علمی و فرهنگی جامعه را به شیوه‌ای هدفمند و گسترده و با سرعتی مناسب به سمت توسعه فرهنگی سوق دهد. خلاقیت فرهنگی در محیط‌های فرهنگی چون سالن‌های: سینما، تئاتر، موسیقی و انجمن‌ها و گروه‌های ادبی و فرهنگی شکل می‌گیرد؛ بنابراین لازمه انتظار خلاقیت فرهنگی، فراهم آوردن دو شرط استقلال فردی و محیط مناسب فرهنگی است. شهر ۶۰۰۰۰۰ نفری اراک تنها دارای ۳ سالن سینمایی است؛ که به نسبت استاندارد جهانی به ۴۷ سینمای دیگر نیازمند است. آمار موجود بیانگر این نکته است که توجه بیش از پیش

به مکان‌های فرهنگی و اجتماعی در شهر اراک امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. **سنجش فرضیه سوم** نشان داد بین جهانی شدن و تکثر فرهنگی رابطه معناداری وجود دارد و جهانی شدن، نقش مؤثری در تکثر فرهنگی شهر اراک داشته است. ۶۹.۵٪ از پاسخگویان معتقد بودند که در شهر اراک به نمادها و نشانه‌های اقوام و مذاهب گوناگون احترام گذاشته می‌شود و این نمادها با نظر و سلیقه مردم هم‌خوانی دارد. هویت سنتی و بومی اراک و تاریخچه این شهر و همچنین گسترش روزافزون فناوری ارتباطات و جامعه اطلاعاتی موجب شکل‌گیری هسته مشترک فرهنگی از مجموعه خُرده فرهنگ‌های موجود بین اقوام و گروه‌های جمعیتی در این شهر گردیده است. همچنین ۵۰.۵٪ از پاسخگویان با نظر موافق معتقد بودند که در شهر اراک شانس برابری به زنان و انجمن‌ها و گروه‌های فرهنگی با توجه به سلايق و نگرش‌های گوناگون فرهنگی و اجتماعی برای حضور در فعالیت‌های فرهنگی داده شده است. این تعامل فرهنگی بین گروه‌های مختلف قومی است که تکثر فرهنگی را ساخت داده است. شهر اراک با توجه به پیشینه تاریخی خود با ورود قشون‌های استعمارگر در جنگ‌های جهانی، اهمیت ژئوپولیتیکی این شهر، قرار گرفتن در مسیر ارتباطی و جاده‌ای شرق و غرب کشور، احداث کارخانه‌های صنعتی، حضور مهندسان و کارشناسان خارجی و داخلی و از همه مهمتر مهاجرپذیری این شهر، فرایند جهانی شدن را تسریع و موجب شکل‌گیری هویت‌های چندگانه فرهنگی در یک هسته فرهنگی و اجتماعی گردیده است. از این جهت همگونی فرهنگی با وجود تکثر فرهنگی غیر ممکن نبوده و نیست. هر چند مصادیق فراوانی در این بخش وجود دارد که مردم روستاها و شهرها از گذشته‌های دور تا به امروز با وجود تنوع نژاد، مذهب، زبان و قومیت توانسته‌اند ساختارهای نانوشته و گاهاً نوشته‌ای را برای افزایش همگونی فرهنگی و اجتماعی و برقراری تعامل فرهنگی مطلوب ایجاد نمایند. رابرتسون با طرح تئوری عام‌گرایی و خاص‌گرایی به این امر مهم اشاره می‌کند که فرهنگ‌ها توانایی دریافت، پردازش و بومی‌سازی بسیاری از ارزش‌ها را دارند و جامعه صنعتی و متجدد اراک نیز جدای از این روند نبوده و به نوعی در توسعه فرهنگی شهر نقش ایفا نموده

است. **سنجش چهارمین فرضیه** مؤید آن بود که بین جهانی‌شدن و مشارکت فرهنگی رابطه معناداری وجود دارد. ۶۰٪ از پاسخگویان معتقد بودند مسئولان شهر اراک از نظرات کارشناسی و تخصصی گروه‌ها، انجمن‌ها و سَمَن‌های فرهنگی و اجتماعی بهره نمی‌گیرند؛ و در سنججه میل به تعامل ۶۳.۳٪ از پاسخگویان معتقد بودند که تمایل قوی برای حضور در مراسم آئینی و سنتی و برقراری مشارکت فرهنگی داشته‌اند. یکی از ضروریات تعامل افراد و شرایط اصلی شکل‌گیری گفتگوی فرهنگی، شفافیت و رعایت اصل صداقت در تعامل فرهنگی است. نتایج فوق حاکی از آن است که مردم شهر اراک با توجه به تکثر فرهنگی توانسته بودند به درک مشترکی در خصوص زیست با دیگران فرهنگی برسند و به شیوه‌ای مسالمت‌آمیز ضمن تعامل، جهت دستیابی به اهداف مشترک فرهنگی با یکدیگر مشارکت نمایند. برخی تئوریسین‌های داخلی مانند مرتضی فرهادی (۱۳۶۶) و پرویز پیران (۱۳۷۷) بر این امر تأکید دارند که میزان مشارکت فرهنگی ایرانیان در مشارکت‌های خویشاوندی و قومیتی بسیار قوی‌تر از مشارکت‌های سازمانی و نهادی است و از آن جهت که مشارکت جزء جدایی‌ناپذیر توسعه است پرداختن به چرایی ضعف مشارکت مدنی و فرهنگی و یافتن راه‌حلی برای آن امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. این پژوهش نشان داد که در دو گویه مربوط به مشارکت فرهنگی این امر خود‌نمایی می‌کند که مشارکت سازمانی بسیار ضعیف‌تر از مشارکت خویشاوندی، مذهبی و درون‌گروهی است. بیماری کُرونا و ویروس، هرچند آسیب‌های جانی و مالی فراوانی را تاکنون بر جای گذاشته است اما در شروع و اوج بیماری^۱ شاهد مشارکت ملی و همه‌جانبه مردم و دولت برای مبارزه با این بیماری بودیم اما به دلیل ضعف اقتصادی دولت و مردم، ادامه محدودیت‌ها و قرنطینه امکان‌پذیر نبود و مجدد در پیک دوم^۲ شاهد افزایش مرگ و میرها و افزایش افراد مبتلا^۳ به این بیماری بوده‌ایم. از این

۱. پیک اول بیماری کُرونا و ویروس در ایران - اسفند ۱۳۹۸ و فروردین ۱۳۹۹

۲. پیک دوم بیماری کُرونا و ویروس در ایران اواخر خرداد و تیر ماه ۱۳۹۹

۳. بر اساس داده‌های سایت بهداشت جهانی، مرگ و میر ناشی از ویروس کُرونا تا امروز ۱۳۹۹/۰۴/۲۴ در

ایران ۱۲۸۲۹ نفر و افراد مبتلا ۲۵۷/۳۰۳ نفر بوده است: <https://covid19.who.int/>

رو افزایش میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری کنش‌های افراد یکی دیگر از عناصر مهم جهانی شدن در دنیای معاصر است که به واسطه دنیای دیجیتال و حاکمیت فضای سایبری، امکان افزایش و یا کاهش مشارکت فرهنگی و اجتماعی را در بر خواهد داشت. سایت‌ها و اپلیکیشن‌های گروه‌های خویشاوندی، گروه‌های همکار، انجمن‌ها و گروه‌های دوستی می‌تواند به انسجام گروهی، افزایش تبادل اطلاعات، نیازسنجی و حمایت‌گری و در کل به توسعه فردی و گروهی و در نتیجه توسعه شهر بیانجامد. **سنجش پنجمین فرضیه** مؤید آن بود که بین جهانی شدن و وفاق فرهنگی رابطه معناداری وجود ندارد و می‌توان نتیجه گرفت که جهانی شدن، نقش موثری در وفاق فرهنگی شهر اراک نداشته است. ۷۶.۱٪ پاسخ دهندگان بر این باور بودند که مکان‌های تفریحی برای گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان و خانواده‌ها مناسب نیست و موافقت درونی با وضع موجود ندارند؛ و همچنین با سنجه همدلی و همراهی ۸۰.۵٪ پاسخ دهندگان بر این باور بودند که آموزش‌های رسمی نیز وضعیت مناسبی در جامعه شهری اراک ندارند. در مجموع دو سنجه ضریب همبستگی جهانی شدن و وفاق فرهنگی بسیار پایین و ضعیف بود. برای دستیابی به وفاق فرهنگی داشتن ذهنیت تاریخی مثبت بین افراد، وجود احساس مشترک در امر مورد نظر، احترام متقابل، درک منافع مشترک و درک شرایط موجود و حاکم بر جامعه ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. با توجه به نتایج حاصله کمبود و عدم تناسب مکان‌های تفریحی در شهر اراک اعم از پارک‌ها، بوستان‌ها، شهربازی، کتابخانه‌ها، سالن‌های نمایش و غیره مشهود بوده و توافق نظری در خصوص عملکرد آموزش و پرورش و دانشگاه‌ها در آماده‌سازی جوانان برای ورود به بازار کار را نداشتند؛ بنابراین بین اهداف عمومی جامعه و اهدافی که نهادهای آموزشی دنبال می‌کنند فاصله زیادی وجود دارد و منافع هر دو در تضاد یکدیگر است. عدم توافق جامعه شهری اراک در خصوص مهمترین نهادهای فرهنگی به نظر می‌رسد میزان مشارکت آموزشی و فرهنگی را به شدت تحت تأثیر قرار داده باشد. در حقیقت آنچه به عنوان وفاق فرهنگی در جامعه اراک قابل مشاهده است؛ مدل سنتی و بروز نشده وفاق و اجماع نظری است؛ چرا که

توسعه تکنولوژی و فناوری ارتباطات و اطلاعات و همچنین خلق فضاها و مکانهای فرهنگی مدرن در دنیای مجازی نتوانسته است نقش مؤثری در نوع وفاق و همدلی ایفا نماید. *سنجش ششمین فرضیه* مؤید آن بود که بین جهانی‌شدن و شمول فرهنگی رابطه وجود دارد. با توجه به سنج‌های اندازه‌گیری شمول فرهنگی، ۳۹.۶٪ از پاسخگویان با نظر موافق بر این مسأله صحه گذاردند که گاهی اوقات با دیدن افراد مختلف در شهر، احساس غریبی و تنهایی به من دست می‌دهد. احساس غریبی در اماکن عمومی بیشتر به دلیل تغییر ارزش‌ها، باورها و رفتار افراد به‌ویژه جوانان در سطح جامعه بوده و همچنین تغییر سبک زندگی و تأثیرپذیری از دنیای دیجیتال، افزایش فردگرایی در سطح جامعه را در بر داشته است. فرهنگ عمومی توسعه یافته قادر به حمایت و پوشش فرهنگی همه افراد درون جامعه خود است. از دلایل مهم احساس غریبی در بین مردم اراک می‌توان به این موارد اشاره کرد: الف) صنعتی و مهاجرپذیر بودن شهر اراک ب) نفوذ اینترنت و افزایش استفاده افراد از فضای مجازی و تغییر مدل‌های ارتباطی و خلق فضاها و مکان‌های جدید ج) درونی نشدن برخی ارزش‌های موجود در هسته فرهنگی مشترک شهر اراک. انتشار و توسعه فرهنگ بومی در رسانه‌های جمعی یکی از ویژگی‌های مهم جهانی‌شدن است که رونالد رابرتسون در تئوری خود به آن پرداخته و در تبدیل فرهنگ‌های عام به فرهنگ خاص شهر اراک دخیل بوده است. احترام به روایت‌های مختلف فرهنگی از طریق گفتگوی دوستانه و کاهش مداخله در فضای فرهنگی می‌تواند ضمن درک صحیح افراد از شمول فرهنگی آنها را تشویق به مشارکت فرهنگی نموده و شرایط را برای توسعه فرهنگی روز به روز فراهم‌تر نماید. مؤسسات فرهنگی به نسبت جمعیت ششصد هزار نفری این شهر چالش برانگیز و تقریباً به *ازاء* هر چهار هزار نفر تنها یک مؤسسه فرهنگی به فعالیت اشتغال دارد؛ بنابراین برای تقویت هسته مشترک فرهنگی لازم است دامنه و گسترش فرهنگ عمومی و بومی شهر اراک تقویت تا در آن افراد بتوانند ضمن پذیرش و افزایش مقبولیت فرهنگ به گردهم‌آیی و هم‌افزایی فرهنگی پردازند. مطالبه‌گری دومین گویه شاخص شمول فرهنگی، در رابطه

معناداری با جهانی شدن قرار گرفت و نتایج این پژوهش نشان داد که ۵۶٪ از پاسخگویان ارتباط با نهادهای دولتی از جمله شهرداری و شورای شهر را موجب افزایش پیشرفت و توسعه شهر می‌دانند. این امر حاکی از وضعیت مثبت نگرش مردم اراک در مطالبه خواسته‌ها و حقوق شهروندی خود و دریافت نتایج ارزشمند از نهادهای دولتی بوده است. مطالبه‌گری فرهنگی بر خلاف مطالبه‌گری اجتماعی در آغاز فرد محور و شامل روایت‌های خاص فردی از ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی بوده و پس از آن در گروه‌های کوچک طرح و در نهایت به خواسته‌ها و مطالبات گروه‌های بزرگ‌تر و احزاب تبدیل می‌شود؛ بنابراین آنچه در پاسخ به سنجهی رفع احساس غریبگی در بالا طرح گردید می‌تواند در این بخش راهگشا باشد. تقویت تشکلهای مردم نهاد و انجمن‌ها و گروه‌های فرهنگی و اجتماعی مکانی مناسب برای تمرین زندگی جمعی، دموکراسی خواهی، آزادی و استقلال‌طلبی است. مطالبه‌گری فرهنگی می‌تواند به نظم فرهنگی و اجتماعی، افزایش نظارت عمومی، شفافیت عملکردهای سیستمی، جلوگیری از فسادهای احتمالی و غیره منجر گردد. شمول فرهنگی ویژگی مشترک جهانی شدن و توسعه فرهنگی است. نتایج این بخش از پژوهش نشان داد؛ فرهنگ مشترک جامعه شهری اراک با تمام ویژگی‌های خاص خود، به واسطه گفتگوهای فرهنگی در فضاهای فرهنگی شهر مانند برگزاری سمینارهای تخصصی فرهنگی، انتشار متون و مقالات علمی، گفتگوهای مسالمت‌آمیز در مراکز علمی و پژوهشی می‌تواند همراه با نقد منطقی ارزش‌ها و هنجارهای موجود باشد. حاصل فرهنگ‌های گوناگون محلی و خرده فرهنگ‌های مختلف در کلان شهر اراک، مخلوط‌های یگانه‌ای است که رونالد رابرتسون در بحث جهانی شدن فرهنگ از آن یاد می‌کند و انتقال و گسترش سریع اطلاعات را موجب افزایش آگاهی و نزدیکی افراد می‌داند. درحقیقت تکنولوژی‌های رسانه‌ای مانند ماهواره، تلویزیون و اینترنت در همه حوزه‌ها به‌ویژه حوزه فرهنگ و به شکلی جهان‌شمول جامعه اراک را پوشش و تحت تأثیر خود قرار دهد. **سنجش هفتمین فرضیه** مؤید آن بود که بین جهانی شدن و بازاندیشی فرهنگی رابطه معناداری وجود ندارد. با توجه به شاخص‌های

اندازه‌گیری بازان‌دیشی فرهنگی، شامل سنجه، نقد فرهنگی ۳۶.۴٪ پاسخ دهندگان به این پرسش نظر منفی داده بودند. در سنجه دوم شاخص روایت فرهنگی ۶۲.۵٪ پاسخ دهندگان بر این باورند که آئین‌ها و مراسم سنتی طبق خواست و رضایت آنها صورت نمی‌گیرد. در مجموع دو سنجه ضریب همبستگی نامناسب جهانی شدن و بازان‌دیشی فرهنگی بسیار پایین و ضعیف می‌باشد. همان گونه که در دو سنجه فوق مشاهده شد، سنجه‌ی نقد فرهنگی از جنبه‌های مثبت جهانی شدن در بازان‌دیشی فرهنگی در کاربست‌ها، نوع و روش نقدهای فرهنگی دیده شد اما در خصوص سنجه‌ی مهم و اثرگذار دیگر یعنی روایت‌های فرهنگی، شاهد تأثیر پذیری بسیار کم این سنجه از ره‌آوردهای جهانی شدن بودیم که در نهایت به کاهش ضریب همبستگی منجر و موجب رد فرضیه فوق گردید. نتایج نشان داد که جامعه شهری اراک در تلاش است تا با بهره‌گیری از فضا- مکان‌های جدید و ساخت جامعه شبکه‌ای مورد نظر مانوئل کاستلز به ساخت هویتی جدید بر اساس روایت‌های فرهنگی خود دست یابد. فرهنگ در فرایند کنش‌های اجتماعی، برخاسته از هویت‌های متکثر و روایت‌های متعدد فردی و جمعی است که در تعامل و کنشی پیوسته ضمن تجزیه و تحلیل دائمی ارزش‌ها و هنجارها به بازان‌دیشی و بازآفرینی خود می‌پردازد و خروجی این کنش‌ها و تعاملات پیوسته، تولید فرهنگ و شکل‌گیری ارزش‌های جدیدی است که ابتدا و به شکلی آرام و بطئی در جامعه شناخته و تریج می‌شود، سپس نقد و در مرحله بعد یا از سوی کنشگران و عوامل اجتماعی پذیرفته و رواج می‌یابد و یا مردود شده و جای خود را به ارزشی جدید از روایت‌های جدید می‌دهد. این پروسه‌ای دائمی در جامعه‌ای پویا و در حال توسعه و یا توسعه یافته است. یکی از ویژگی‌های متفاوت جوامع در حال توسعه، تغییرپذیری سریع ارزش‌ها به واسطه فرصت‌هایی است که جهانی شدن و دنیای مدرن فراهم آورده و با این امکان به انتخاب ارزش‌ها و هنجارها پرداخته و با ترکیب و با تبدیل آن به ارزش‌های خودی (عام و خاص‌گرایی) اقدام به بازآفرینی و تولید فرهنگی می‌نماید. **سنجش هشتمین فرضیه** مؤید آن بود که بین جهانی شدن و تعامل فرهنگی رابطه معناداری وجود

دارد؛ و با توجه به شاخص‌های اندازه‌گیری تعامل فرهنگی ۹۰.۵٪ از پاسخگویان معتقد بودند، فیلم‌ها، سریال‌ها و استفاده از شبکه‌های مجازی در انتخاب نوع لباس و پوشش ما تأثیر گذار هستند؛ و در سنجه دوم با شاخص گفتگوی آزاد ۸۹.۳٪ از پاسخگویان بر این باور بودند که گفتگوی آزاد و دوستانه با گردشگران موجب تبادل اندیشه و دانش فرهنگی می‌شود. در مجموع ضریب همبستگی جهانی شدن و تعامل فرهنگی بسیار مناسب بوده و فرضیه مورد نظر تأیید نشان می‌داد هرچه جهانی شدن بیشتر به وقوع بپیوندد تعامل فرهنگی نیز بیشتر خواهد شد. نتایج این پژوهش نشان داد که شبکه‌های تلویزیونی داخلی و خارجی، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی موجب بروز تغییر محسوس در نوع پوشش و لباس مردان و زنان این شهر شده بود. تغییر از پوشش و آرایش سنتی به پوشش و آرایش مدرن یکی از جلوه‌های محسوس جهانی شدن و گستردگی شبکه ارتباطاتی به واسطه تکنولوژی‌های مدرن امروزی است. یکی از آسیب‌های جدی این ارتباطات تغییر سبک زندگی و انتخاب شیوه‌هایی از زندگی مدرن است که در تعارض با فرهنگ دینی و سنتی این شهر قرار دارد؛ و موجب ظهور و بروز: الف) عدم تناسب در ماهیت سبک زندگی ب) ایجاد تعارضات فرهنگی و شخصیتی ج) بروز ناهنجاری‌های رفتاری به‌ویژه در جوانان د) عدم انطباق نمایه درون شهری با ذات و هویت فرهنگی اراک ه) چالش گردشگری و تعارض فرهنگی و موارد دیگری گردد. این درهم تنیدگی و به هم فشردگی فرهنگ‌ها اگر چه می‌تواند به خلق و ایجاد ارزش‌های مدرن و هم‌گرایانه کمک نماید؛ اما امکان حذف، طرد، فراموشی و تضعیف فرهنگ‌های بومی و محلی را نیز فراهم نموده و توانسته است بر فرهنگ بومی و محلی شهر اراک نیز تأثیرگذار باشد. شکی بر این نکته نیست که جهانی شدن در شهر اراک نیز در حال وقوع است و نشانه‌های آن را در شکل‌گیری ساختارهای نوین فرهنگی و اجتماعی مانند تغییر لهجه بومی اراک (لهجه اراکی) به واسطه تراکم و ترکیب گویش‌ها، تغییر پوشش مردان و زنان و گرایش به مُد و شبه‌مُد شدن، تغییر کارکردهای سنتی اقتصادی و اجتماعی پسران (کارهای فنی و مهارتی، کشاورزی، هنرهای بومی و غیره) و دختران (انجام هنرهای

دستی و سنتی و بومی اراک) افزایش پرسه‌زنی و خیابان‌گردی و غیره، چه در دنیای مجازی و چه در دنیای واقعی قابل مشاهده است و در بسیاری جهات گریز از این فرایند ناممکن و یا با سختی‌هایی مواجه است؛ و باید پذیرفت که جامعه شهری اراک همانند بسیاری از شهرهای دیگر کشور «جامعه در حال گذار» از سنتی به مدرن را تجربه می‌کند و این «گذار» دارای تبعات مثبت و منفی بسیاری است. از جمله تبعات آشکار آن را می‌توان در تغییر شکل تعاملات فرهنگی و اجتماعی، دوجہانی‌شدن افراد، کوتاه و سریع شدن ارتباطات چهره به چهره و غیره مشاهده کرد. یکی از موفق‌ترین مکانیسم‌های جهانی‌شدن «تئوری عام و خاص‌گرایی» رابرتسون است که در جامعه اراک به دوشیوه‌گزینی و غیرگزینی در حال روی دادن است. جامعه‌ای می‌تواند به توسعه فرهنگی دست یابد که تعاملات فرهنگی آن همسو با نگرش‌های عام به دور از جزم‌اندیشی و دگماتیسم فرهنگی قرار گرفته باشد. قدرت شنیدن و توان بازاندیشی و بازآفرینی فرهنگی از ویژگی‌های خاص جامعه توسعه‌یافته به شمار می‌رود. حاصل تعامل فرهنگی، می‌تواند خلاقیت و نوآوری در حوزه فرهنگ باشد که بدون گفتگو و درک متقابل در بین افراد، گروه‌ها، نهادها و سازمان‌ها شکل نخواهد گرفت. مطالعه پیشینه تاریخی و تعامل اندیشمندان آن نشان داد، جامعه‌ی شهری اراک تمایل زیادی به گفتگوی فرهنگی داشته و پذیرای دنیای متکثر و دیگران فرهنگی بوده است. آن‌طور که ذبیحی^۱ اشاره می‌کند اراک در ۱۳۰۷ هجری شمسی یکی از فتودال‌نشین‌های بزرگ ایران به شمار می‌آمده و شاه دستور مرمت و نوسازی شهر را صادر می‌کند. این خودنشان از وجود زمینه‌های فرهنگی و تاریخی در امر پذیرش و تعاملات اجتماعی و به دنبال آن شکل‌گیری گفت و گوهای فرهنگی و اجتماعی بوده و تا کنون ادامه داشته است. این قدرت تعامل با دیگران فرهنگی می‌تواند به عنوان یکی از ویژگی‌های بارز و عوامل مهم توسعه فرهنگی شهر اراک باشد. نتایج این پژوهش نشان از کاهش میزان چسبندگی به محلی‌گرایی صرف و نه وادادگی در برابر نفوذ جهانی‌شدن توانسته است در بخش

۱. مرتضی ذبیحی (۱۳۸۰) نویسنده کتاب تاریخ اجتماعی اراک.

توسعه‌ی فرهنگی ارتباطی مناسبی برقرار نماید. جامعه شبکه‌ای و جهانی شده، امکان بازگشت به شیوه‌های توسعه جهان در قرن‌های نوزده و بیست میلادی را نخواهد داد و این امری محال و ناشدنی است. از این رو بازگرداندن و زنده کردن دنیای توسعه‌نیافته دیروز و به تصویر کشیدن آسایش و رفاه نسبی آن که بر اساس نیازهای محدود و دنیای کوچک‌تر شکل گرفته بود، تنها رویایی بیش نیست؛ بنابراین «تلفیق متعالی فرهنگ جهانی» تحت حمایت و نظارت فرهنگ‌های محلی می‌تواند دنیای مجازی و دیجیتالی معاصر را به دنیای واقعی، نزدیک و علاوه بر حل بسیاری از مشکلات به توسعه پایدار و همه‌جانبه کشورهای جهان یاری رساند. باید اذعان داشت که جهانی شدن به واسطه شاخص‌های تکثر فرهنگی، مشارکت فرهنگی، شمول فرهنگی و تعامل فرهنگی بر خلاف شاخص‌های برخورداری فرهنگی، ابداع فرهنگی، وفاق فرهنگی و بازانندیشی فرهنگی توانسته اند نقش موثری در توسعه فرهنگی اراک ایفا نمایند. اگر چه برای دستیابی به سطوح عالی توسعه فرهنگی تلاش بسیاری از سوی مدیران فرهنگی و عموم مردم لازم و ضروری است.

پیشنهادها: الف) پیشنهادهای کاربردی: (۱) احیای موسیقی سنتی و مدرن داخلی و فعال نمودن سالن‌های اجتماعات اقدام و فضای نسبتاً بسته و محدود موسیقی شهر را با تصمیمات مقتضی در جهت ترویج ارزش‌های ملی و مذهبی، آشنایی جوانان با موسیقی کلاسیک و ارزشمند داخلی، کارآفرینی، تولید محتوای فرهنگی، آرامش و نظم اجتماعی، تقویت انسجام درونی جامعه و موارد ارزشمند دیگر پویا و کارآمد نمایند. (۲) بخش مطالعات اجتماعی و فرهنگی در مجموعه شرکت‌های دانش بنیان و کارآفرین با هدف حمایت از ایده‌های نوین در حوزه «فناوری‌های اجتماعی و فرهنگی» تشکیل بشود. (۳) خانه فرهنگ اراک به عنوان مرکز مطالعاتی و اجرایی، مطالعات فرهنگی شهر با همکاری نیروهای متخصص و سمن‌ها و انجمن‌های فرهنگی و اجتماعی اقدام به تدوین برنامه و سند چشم‌انداز فرهنگی و اجتماعی نمایند. (۴) تشکیل کمیته‌های تخصصی و فنی بازانندیشی فرهنگ شامل نخبگان علمی در حوزه علوم انسانی به‌ویژه جامعه‌شناسی

جهت بررسی روش‌های مطالعه، گزینش، اشاعه و بازخورد ارزش‌ها به طور پیوسته و مداوم در اولویت قرار بگیرد. ب) پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی: ۱) پیشنهاد می‌شود مرکز مطالعات فرهنگی شهر اراک در راستای تبلور ارزش‌های بومی و محلی ضمن شناسایی به استخراج، تولید و ترویج آنها پردازد؛ ۲) انجام مطالعات مستقل درخصوص وفاق و شمول فرهنگی در مناطق مختلف به ویژه حاشیه شهر اراک.

تشکر و قدردانی

در پایان از مردم شهر صنعتی اراک، به ویژه عزیزانی که در دوره کرونا با احساس مسئولیت اجتماعی در تکمیل پرسشنامه آنلاین ما را در اجرای این پژوهش یاری و مساعدت نمودند، کمال تقدیر و تشکر را داریم.

فهرست منابع

- اجتهاد نژاد کاشانی، سیدسالار؛ پرویز اجلالی، حسین (۱۳۹۳)، کندوکاو نظری - مفهومی درباره توسعه فرهنگی از منظر جامعه‌شناسی، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۶۴.
- امام جمعه، فرهاد (۱۳۹۵)، جامعه‌شناسی فرهنگی، تهران: بهمن برنا، چاپ پنجم.
- بازرگان، عباس (۱۳۸۶)، روشهای تحقیق آمیخته: رویکردی برتر برای کندوکاو در مسایل نظام آموزشی و حل آنها، مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی، شماره ۳: ۱۰۱-۱۱۹.
- خُری و گودرزی (مترجم)، (۱۳۷۷)؛ اصطلاحنامه بین‌المللی توسعه فرهنگی یونسکو، تهران: انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- حیدری، مژگان (۱۳۹۸)، سایت ایرنا، <https://www.irna.ir/news/83413016>
- خازنی، محمدحسین (۱۳۹۴)، قدرت در جامعه شبکه‌ای، فصلنامه نقد کتاب، شماره ۵ و ۶.
- رابرتسون، رونالد (۱۳۸۰)، جهانی شدن، تئوری‌های اجتماعی و فرهنگ جهانی، مترجم: پولادی، کمال، تهران: نشر ثالث.
- سلطانی، نرگس و حقیقت نائینی، غلامرضا و امانی کلاریجانی، سحر (۱۳۹۶)، جهانی شدن فرهنگی و تاثیر آن بر فضاها و توسعه‌های شهری. کنگره بین‌المللی مهندسی عمران،

معماری و توسعه شهری، پنجمین، ص. ۱-۱۷. تهران.

- عاملی، سعید (۱۳۹۵)، *مطالعات جهانی شدن، دوفضایی شدن‌ها و دوجاهانی شدن‌ها*، تهران: انتشارات سمت.

- عبدی، مصطفی و کاوسی، اسماعیل و اعتباریان، اکبر (۱۳۹۳)، طراحی و ارائه الگوی سنجش توسعه فرهنگی در کشور ایران با استفاده از نظریه داده بنیاد، *مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، سال هفتم، شماره اول: ۹۳-۱۱۰.

- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰)، *عصر اطلاعات ۱، اقتصاد جامعه و فرهنگ، ظهور جامعه شبکه‌ای*. (مترجمان: احد علیقلیان و افشین خاکباز و حسن چاوشیان)، جلد اول، تهران: انتشارات طرح نو.

- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰)، *عصر اطلاعات ۲، اقتصاد جامعه و فرهنگ، قدرت هویت*، مترجمان: حسن چاوشیان، احد علیقلیان، افشین خاکباز، (جلد دوم)، تهران: انتشارات طرح نو.

- مبارکی، مهدی و ساروخانی، باقر و وثوقی، منصور (۱۴۰۰)، دیالکتیک اجتماعی فضا و فرهنگ؛ بازشناسی و تبیین توزیع فضایی فرهنگ در شهر اراک، *مجله مطالعات جامعه شناختی شهری*، سال یازدهم، شماره سی و هشتم، بهار ۱۴۰۰، ۲۷ تا ۷۱.

- Deschamps, J. (2019 February). **Cultural Mediations. Mediation: A Concept for Information and Communication Sciences**, (Wiley-ISTE), 101-110.

- Kashima, Y. Bratanova, B. & Peters, K. (2017,2018). (Social) **Transmission and Shared Reality in Cultural**. *Current Opinion in Psychology*, 15-19.

- Li, H. & Jung, (S.)2018,January12(Networked) audiences and cultural globalization. wiley, 1-12.

- Shedyakov, (2019).”**JUSTICE IN THE DEVELOPMENT OF THE CULTURAL AND CIVILIZATIONAL WORLD**”. *Relevant Issues of the Development of Science in Central and Eastern European (Countries)*. Riga, Latvia: Publishing House “Baltija Publishing. 163-165.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی